

PIOTR BOROWIEC

*CZAS POLITYCZNY PO REWOLUCJI. CZAS W POLSKIM DYSKURSYE POLITYCZNYM
PO 1989 ROKU*

WYDAWNICTWO UNIwersYTETU Jagiellońskiego,
KRAKÓW 2013, ss. 572

Recenzowana książka jest efektem wieloletnich badań naukowych Autora, w tym studiów literatury przedmiotu oraz licznych dokumentów i materiałów, a zwłaszcza prasy, których szczegółowy wykaz zawiera zamieszczona w niej czterdziestostronicowa bibliografia. Nie jest to łatwa lektura i z pewnością Autor, aby ją przygotować do druku musiał włożyć wiele intelektualnego wysiłku. Stanowi ona udaną próbę opracowania interpretacji historycznych doświadczeń okresu przełomu, który niósł za sobą upadek komunizmu w Polsce. Wnikliwie analizuje procesy i zjawiska przemian historycznych w Polsce po 1989 roku poprzez pryzmat wykorzystania czasu, a tym samym stosunku do czasu, dostrzegalnego w zmieniającym się o nim dyskursie.

Literatura na świecie, która powstała na temat czasu i jego znaczenia dla człowieka, narodu i państwa, a także jego roli w świadomości społecznej oraz wykorzystania metody temporalnej do badania zjawisk i procesów społeczno-politycznych, jest już olbrzymia, ale niestety, do wielu z tych książek obcojęzycznych Autor nie dotarł, co nie pozostało bez wpływu na poziom naukowy recenzowanej publikacji. Mimo tego, na gruncie polskiej literatury politologicznej, ubogiej na ten temat, praca Piotra Borowca jest wręcz pionierska, a Jego wkład w rozwój naszych nauk społecznych jest bezsporny.

Autor podjął się bardzo trudnego zadania, tzn. opisanie czasu politycznego w świadomości społecznej oraz ukazania jego desygnatów i różnych orientacji temporalnych wytworzonych w dyskursie politycznym przez polskie elity po 1989 roku, czyli po upadku komunizmu i rozpoczęciu ewolucyjnych zmian społeczno-politycznych i gospodarczych (transformacji),

ale mających w praktyce skutek rewolucyjny. Zajmowanie się badaniem czasu, szczególnie znaczeniem czasu społecznego w polityce, jest zadaniem wyjątkowo trudnym, a zwłaszcza dla politologa ze względu na trudności z samym definiowaniem, określaniem, mierzeniem czy rozumieniem czasu i jego roli w życiu jednostki, społeczeństwa i narodu. Jest to zadanie raczej dla filozofa czy socjologa polityki. Tym bardziej więc Autor i omawiana tu praca naukowa zasługuje na uznanie.

Piotr Borowiec pisze, że czas: *jest wyjątkowo przydatny w działalności politycznej, mającej na celu zdobycie i utrzymanie władzy. To wyjątkowo banalne stwierdzenie odnosi się do każdego okresu historycznego, czy ustroju politycznego. Zyskuje też wyjątkowo na znaczeniu w okresach gwałtownych zmian społecznych i politycznych, rewolucji czy załamań systemów społeczno-politycznych. Wtedy właśnie czas – zarówno ilościowy, jak i jakościowy – staje się jedną z kilku podstawowych i najważniejszych wartości, o jakie warto zabiegać nie tylko w dyskursie politycznym. W takich „chwilach” znaczenie i wartość czasu, jako instrumentu politycznego oddziaływania na przeciwników politycznych, a tym samym na społeczeństwo, niepomiarowo wzrasta* (s. 527).

Głównym celem pracy jest zbadanie i opisanie czasu politycznego w świadomości społecznej, jego spontanicznych cech oraz różnych orientacji temporalnych wytworzonych w dyskursie politycznym przez polskie elity polityczne po przełomowym 1989 roku, który z jednej strony doprowadził do głębokich zmian systemowych w Polsce, a z drugiej strony tworzył przesłanki do pogłębienia się stanów społecznej niepewności, lęku i wymuszał na elitach symbolicznych konieczność stosowania nowych kategorii temporalnych, jako kategorii opisu i wyjaśniania powstałej sytuacji.

Jak podkreśla Autor: *Celem niniejszej pracy jest przybliżenie wiedzy „o czasie po 1989 roku”, a także próba przedstawienia cech i sposobów korzystania przez elity symboliczne z czasu w ówczesnej polityce. Dokonano tego za pomocą „zakotwiczenia” analizy wokół kilku wyodrębnionych kategorii temporalnych, następnie ich rozbudowania i doprecyzowania za pomocą metody ciągłego porównywania wypowiedzi* (s. 528). Cel ten oraz cele szczegółowe postawione przez Autora, m.in. przygotowanie interpretacji historycznych doświadczeń przełomowego okresu, którym dla Polski był czas po 1989 roku – co chciałbym podkreślić – został osiągnięty z nawiązką. W rezultacie przeprowadzonych wnikliwych badań, powstała wartościowa pod każdym względem praca naukowa, zawierająca wiele inspirujących tez, hipotez i pytań badawczych, dotyczących ciekawej, ale zarazem trudnej i wciąż w Polsce mało zbadanej problematyki.

Nie budzi zastrzeżeń logiczna i przejrzysta struktura problemowo-chronologiczna rozprawy, która została podporządkowana empirycznej weryfikacji

postawionych przez Autora dwóch zasadniczych tez, odnoszących się do sposobów wykorzystania temporalności w polityce w analizowanym okresie. *Nota bene*, zakres chronologiczny pracy obejmuje lata 1989–2007, ale często sięga okresu 1980–1989, a nawet wcześniejszego, co uważam za rozwiązanie słuszne z punktu widzenia metodologicznego i postawionych sobie przez Autora celów badawczych. Trudno bowiem analizować przełom 1989 roku w Polsce bez uwzględnienia wydarzeń z 1980 roku i ich różnorodnych konsekwencji społecznych, politycznych i międzynarodowych. To wówczas dyskusja, dialog i porozumienia stały się fundamentem tworzącej się nowej rzeczywistości społecznej w Polsce. Porozumienia sierpniowe czy przy Okrągłym Stole stały się przykładami na osiąganie konsensusu społecznego metodą pokojowego zasypywania istniejących w polskim społeczeństwie podziałów i rozwiązywania konfliktów społecznych i politycznych. Wcześniejsze konflikty i kryzysy w Polsce były w praktyce rozwiązywane przy użyciu przemocy fizycznej.

Recenzowana praca składa się z czterech, obszernych rozdziałów podzielonych na poszczególne podrozdziały, syntetycznego wprowadzenia, zakończenia i bibliografii. Ponadto jest tutaj – po wprowadzeniu – dodatkowe opracowanie pt. „Dyskurs, dyskurs polityczny, założenia metodologiczne pracy” (s. 16–40), w którym Autor wyjaśnia istotę podjętego badania oraz jego cele merytoryczne i założenia metodologiczne. Informacje te są bardzo istotne dla całej pracy i jej zrozumienia, ale powinny być jednak umieszczone już we „wprowadzeniu”.

Rozdział pierwszy recenzowanej pracy, zatytułowany „Podstawy temporalne analizy rzeczywistości społecznej”, stanowi *de facto* teoretyczny wstęp do dalszych rozważań Autora na temat istoty czasu i jego znaczenia w życiu jednostki i społeczeństwa. Mamy tutaj panoramę ujęć filozoficznych „czasu”, od starożytności do świata ponowoczesnego. Autor omawia też główne rodzaje czasu, tj. cykliczny, wahadłowy, linearny, społeczny, polityczny, historyczny, biograficzny itd.

Rozdział drugi został zatytułowany „Czas – ciąg chronologiczny: przeszłość, teraźniejszość i przyszłość”. Habilitant analizuje tutaj kolejne zagadnienia i pojęcia związane z czasowością, z czasem jakościowym i ilościowym, rozwojem ciągłym i nieciągłym oraz definiowaniem wymiarów czasu: przeszłością, teraźniejszością i przyszłością, rozwojem linearnym, cyklicznym i wahadłowym. Ponadto omawia podstawowe zjawiska, z jakimi jest powiązana analizowana kategoria czasu społecznego, jak współczesne gwałtowne zmiany społeczne czy konteksty tych zmian w Polsce po 1989 roku.

Rozdział trzeci, pt. „Główne cechy temporalne rzeczywistości po 1989 roku”, jest najtrudniejszy w całej pracy, a zarazem bardzo ciekawy, erudycyjny

i stanowi wartość dodaną tej rozprawy. Wraz z rozdziałem czwartym tworzy jądro tej pracy. Ukazuje główne cechy polskiej „porewolucyjnej” temporalności. Autor omawia tutaj przesłanki i skutki przyspieszenia czasu politycznego w Polsce po 1989 roku oraz pokazuje, jak wykorzystywano temporalność do bieżącej gry politycznej. Rozdział ten kończy się omówieniem podstawowych, stosowanych wówczas metafor temporalnych: rewolucji, przejścia, przełomu i transformacji.

W rozdziale ostatnim, czwartym, najobszerniejszym, zatytułowanym „Czas jako narzędzie walki politycznej”, Piotr Borowiec przedstawia sposoby wykorzystania czasu jako narzędzia do sformułowania definicji rzeczywistości politycznej w Polsce po 1989 roku oraz omawia kwestie związane z wykorzystaniem czasu jako narzędzia do ograniczania i zwiększania społecznego lęku i niepewności. Bardzo ciekawy i wartościowy jest podrozdział czwarty, zatytułowany „Próby zerwania z rozwojem ciągłym”, który ukazuje kulisy, cele i efekty budowania tzw. IV RP.

Ogólnie wartość merytoryczną i poziom naukowy recenzowanej rozprawy oceniam wysoko. Tak samo oceniam warsztat i erudycję Autora, który z wielką swobodą i łatwością porusza się w tej niezwykle trudnej, filozoficzno-socjologicznej i historyczno-politologicznej materii i dotyczącej jej literaturze. Mamy tutaj do czynienia z wartościową monografią, która poważnie wypełnia lukę w polskich naukach społecznych i stanowi cenny wkład w rozwój rodzimej politologii.

Józef M. Fiszer